

חזון החברה להגנת הטבע לשיקום ופיתוח חבל התקומה

מרחב עוטף עזה, או "חבל התקומה", השם שניתן לאזור על ידי ממשלת ישראל, חווה בימים אלה שינויים מרחיקי לכת, לאור השבת השחורה של ה-7.10 והמלחמה שהגיעה לאחריה. באירועים המזעזעים של ה-7.10 נרצחו כ-1,200 בני אדם, נחטפו כ-240 אנשים לעזה, נחרבו יישובים שלמים או חלקים משמעותיים מהם, ובעקבותיהם הייתה עזיבה זמנית של עשרות אלפי תושבים מהמרחב, נטישה זמנית של חלק משטחי החקלאות ופעילות אינטנסיבית של הצבא ביישובים ובשטחים הפתוחים החקלאיים והטבעיים. כל אלה מביאים גם לשינוי דרמטי של הסביבה במרחב.

תהליכי השיקום והפיתוח של חבל תקומה, שחלקם כבר החלו, וימשיכו ביתר שאת לאחר שוך הקרבות בעזה, צריכים להיעשות תוך מתן תשומת לב לאיכויות הסביבתיות של החבל, ומתוך חשיבה על איכות חייהם של התושבים ושיתוף מלא שלהם בחשיבה זו. על השיקום, הבניה והפיתוח להיעשות באופן בר קיימא, תוך ניצול יעיל של משאבים ושמירה על האיכויות הטבעיות והשטחים הפתוחים. צריך להבטיח שזה יהיה אזור שראוי יהיה לגור בו ותושביו ירצו לשוב אליו.

צריך שהליכי השיקום יקודמו בהתאם לתוכנית אסטרטגית ארוכת טווח, שיינתן בה דגש על פיתוח היישובים העירוניים וההתחדשות העירונית בהם, שיקום וחיזוק היישובים הכפרים הקיימים שנפגעו, הבטחת תשתיות יעילות של ייצור חשמל במרחב הבנוי ותכנון תחבורתי מקיים לרווחת התושבים.

התוכנית תכלול, לצד הפיתוח, גם שמירה על מערך השטחים הפתוחים, שיקום השטחים הפגועים, השבת הטבע לאזורים מופרים והגברת השמירה על המערכות האקולוגיות, שמירה על שטחי החקלאות ועל ערכי הנוף, וחיזוק הזהות החבלית ככזו שמחוברת לנוף השטחים הפתוחים שמאפיין אותו וייחודית לו. השטחים הפתוחים והנוף, על הערכים הטבעיים שבהם, יהוו שוב מנוף למשיכה של מטיילים ותיירים לחבל תקומה. כל אלה ראוי שיעשו תוך הגברת החיבור של הקהילות החיות בחבל לשטחים הפתוחים, וביסוס החינוך הסביבתי לילדים ולצעירי המקום.

הליכי השיקום והפיתוח ייעשו תוך שיתוף הקהילות בחבל תקומה, הן בשלבי קבלת ההחלטות והן בהוצאתן אל הפועל. בניית המרחב צריך להיעשות עבור הקהילות ועימן, וככל ונשכיל לחזק את הקהילות ולהגביר את מחויבותן לשמירת הטבע והשטחים הפתוחים, אשר היוו לרבים מהתושבים אבן שואבת להתגורר במרחב, כך ניתן יהיה להתמודד עם אתגרי העתיד ולשמור על החבל ותפקודו.

אז מה עושים?

ניתן לחלק את הפעולות הנדרשות לשני שלבים: שלב השיקום ושלב הפיתוח. כמובן ששני השלבים, לפחות באופן חלקי, יהיו משולבים זה בזה.

שלב השיקום

1. **ביצוע סקר השפעה על המערכות האקולוגיות והשטחים הפתוחים.** על מנת לפעול לשיקום השטחים הפתוחים במרחב יש צורך בסקר מקיף, אך זריז, של המרחב על מנת למפות את האזורים הפגועים, היקף הנזקים ואמידת היקף השיקום הנדרש.
2. **שיקום השטחים הטבעיים שנפגעו.** לאחר ביצוע הסקר והמיפוי יש להקצות תקציבים לשיקום השטח, זאת בהנחיית רשות הטבע והגנים, על מנת להבטיח שיקום איכותי שיתמוך במערכות האקולוגיות במרחב. פעילות זו צריכה להיעשות בשילוב ושיתוף הצבא ומערכת הביטחון, אשר פעילותם השפיעה רבות על המרחב.

3. **ניהול פסולת.** היקף הנזק למבנים במרחב הוא יוצא דופן, ובמסגרת שיקום המרחב יש צורך בטיפול נרחב בפסולת בניין. יש למקד מאמץ לייצר את התשתית הנדרשת על מנת להבטיח את המיחזור של פסולת הבניין, ולנסות לשלב את החומר הממוחזר בפיתוח המחודש של החבל. זו יכולה להיות הזדמנות טובה ודוגמא לאיך ניתן וצריך להגדיל את היקף המיחזור של פסולת בניין בישראל.
- כמו כן, הפעילות האינטנסיבית של הצבא בשטחים הפתוחים מביאה לפיזור נרחב של פסולת ויש צורך במאמץ ייעודי, בשיתוף עם הצבא, לניקוי השטח.
4. **פתרונות מגורים זמניים.** המציאות היא שכנראה ייקח זמן רב עד חזרתם של תושבי היישובים שנפגעו משמעותית לבתי הקבע שלהם, ולכן נדרשים פתרונות דיור זמניים. לעמדתנו, את הפתרונות יש לבסס בשטחים שמיועדים גם כך לפיתוח, זאת על פי תכניות שטרם מומשו. בדרום הארץ, בנגב המערבי ובעוטף עזה בפרט יש עשרות רבות של תכניות להרחבת יישובים וערים אשר יכולים לשמש את הפתרונות הזמניים הנדרשים.

שלב הפיתוח

פיתוח המרחב חייב להיעשות תוך ראייה ארוכת טווח, תכנון בר קיימא ובראייה שנותנת מענה לעמידות המרחב, הן לאיכות החיים של תושבי החבל והן לאירועי קיצון, לאו דווקא ביטחוניים אלא גם אקלימיים וסביבתיים. תשומת הלב הרבה, הצורך בבנייה מחדש והמשאבים הרבים שיושקעו הינם הזדמנות חד פעמית לביצוע תהליך כזה, הן למרחב הבנוי והן למערך השטחים הפתוחים- הטבעיים והחקלאיים.

1. **פיתוח מגורים מבוסס עירוניות ויישובים קיימים.** מרחב הנגב המערבי כולל עשרות רבות של יישובים ועיירות, אשר צריכים להיות הבסיס לכל פתרונות המגורים העתידיים. יש לקדם את הפיתוח הכפרי במרחב בהתאם למצב הקיים, אך עיקר יחידות הדיור צריך להיבנות בערים, במסגרת פיתוח שכונות עירוניות. לא פחות חשוב מכך, **יש להכין ולתקצב תכנית מקיפה להתחדשות עירונית של כל המרחבים העירוניים הוותיקים בעיירות הנגב המערבי- שדרות, אופקים ונתיבות- תכנית אשר תגביר את המוגנות של הערים מבחינה ביטחונית, וגם תחזק את העירוניות בהן ואיכות החיים של התושבים.**
- אין להקים יישובים חדשים אשר מחד יפגעו בשטחים הפתוחים, ומאידך יגרעו את המשאבים משיקום ופיתוח הערים והיישובים הקיימים.
2. **פיתוח יעיל במשאבים.** יש לקדם את תכניות הפיתוח במרחב תוך הבטחת יעול השימוש במשאבים- הן בתהליך הבנייה וההקמה והן בתפעול לאורך זמן:
 - א. **אנרגיה מתחדשת ואגירת חשמל.** חבל תקומה מכיל בנייה רבה שיכולה לשמש כבסיס לייצור חשמל באנרגיה סולארית על גבי הגגות והשטחים הבנויים והמופרים. גם הבנייה החדשה יכולה להיות בסיס לייצור חשמל נרחב. יש לקדם תכנית אופרטיבית, לרבות תקציבים וערבויות, להתקנת פאנלים סולאריים בבנייה הקיימת ולהבטיח יישום מלא בבנייה החדשה, לצד פריסת מערכות אגירה ביתיות, שכונתיות ועירוניות. כך נוכל להביא לעצמאות אנרגטית לחבל תקומה. יש לציין כי חלק מהתוכנית יצריך שינויי חקיקה ותקינה, אולם שינויים אלה יכולים לעבור בכנסת בצורה מהירה, תוך הסכמה של כלל הגורמים הנוגעים בדבר.
 - ב. **ניצול פסולת בניין כבסיס לחומרי הבניה החדשה.** כפי שמפורט בחלק שעוסק בפסולת, בתהליך השיקום יהיו טיפול רב של פסולת בניה. מיחזור הפסולת ושימוש בחומר הממוחזר יכולים לצמצם משמעותית את המשאבים הטבעיים לטובת פיתוח המרחב.
 - ג. **בניה ירוקה.** הבטחת בניה ירוקה בכל תחומי הפיתוח תביא ליעול השימוש במשאבים לכל אורך חיי הפרויקט, ולאור היקפי הפיתוח הצפויים, מדובר בחיסכון משקי משמעותי. כמו כן, בנייה ירוקה תספק רווחת חיים גבוהה יותר לתושבי החבל וחסכון כספי למשקי הבית.
 - ד. **טבע עירוני.** הפיתוח ייעשה תוך שימור השטחים הטבעיים במרחב העירוני ופיתוח אתרי טבע עירוניים קהילתיים, כבסיס ללימוד ולחינוך לאהבת טבע, וכבסיס ליצירת

תנאים פיזיים מווסתי מזג אוויר ושינויי אקלים שיתרמו לחוסן העירוני, ולחוסן הנפשי והבריאותי של התושבים.

ה. **תחבורה בת קיימא.** שילוב מערך תחבורה בת קיימא, מגוונת ויעילה בערים ובמרחב הכפרי, תוך שימת הנוסע במרכז, תוכל להוביל לשינוי דפוסי התחבורה ולהפחית את הנסועה ברכב פרטי.

3. **גיבוש חזון ותוכנית פעולה לשמירה על השטחים הפתוחים בחבל תקומה.** הנגב המערבי מאופיין בפעילות חקלאית נרחבת, כמו גם במערך נחלים איכותיים, שטחים טבעיים, שמורות טבע ויערות. לשטחים הפתוחים והשהייה בהם חלק חשוב בריפוי מהטראומה שעברנו כולנו, ובעיקר תושבי המרחב. לשטחים הפתוחים גם תרומות אקלימיות, ניקוזיות, חברתיות, חינוכיות ועוד. בפיתוח המרחב צריך לתת דגש על זהותו כמרחב שטחים פתוחים מגוונים בעלי איכויות של מגוון ביולוגי ומגוון נופי. חזון זה צריך לבוא לידי ביטוי בהגנה סטטוטורית על ליבות השטח החשובות- נחלים, ושטחים טבעיים חשובים נוספים, שיקום שטחים פתוחים מופרים והשבת הטבע אליהם, יצירת מערך שטחים מוטי קליטת קהל, מטיילים ונופשים, והבטחת רציפות השטחים הפתוחים ומסדרונות אקולוגיים מתפקדים. אלה ישובו לשמש בסיס לפיתוח טיילות ותירותי באזור.

4. **חיזוק החקלאות.** חבל תקומה מאופיין בחקלאות נרחבת המתבצעת על ידי הקיבוצים והמושבים. שיקום החקלאות צריך להיעשות הן על ידי שיקום השטחים עצמם ופיתוח חקלאות תומכת סביבה ואקולוגיה, אך גם על ידי קידום פתרונות תיעוש חקלאי בדמות אזורי תעשייה חקלאיים שיאפשרו ייעול בגידול וייצור המזון המקומי, לצד ריכוז המבנים החקלאיים, לשם צמצום הפגיעה בשטחים הפתוחים.

5. **חינוך סביבתי בדגש על זהות מקומית.** בנייה וחיזוק זהות מקומית של הקהילות המחוברת לסביבה הטבעית העוטפת את היישובים ומצויה בתוכם, הכרחית על מנת לסייע בהגנה על השטחים הפתוחים, לצד ההבנה כי החיבור אליהם יסייעו בחיבור המחודש אל המרחב ובשיקום הנפשי והרגשי על רקע הטראומה שחוו. יש לבנות תכנית חינוך סביבתית ייעודית למרחב, שתותאם לתושבי היישובים הכפריים ולתושבי הערים.

6. **טיילות, פנאי ונופש.** עוטף עזה מושך עשרות אלפי מטיילים מידי שנה, ובפרט במסגרת פסטיבל דרום אדום. השטחים הפתוחים והטבעיים הינם בעלי פוטנציאל יוצא דופן לטיילות, פנאי ונופש ויש לפעול להשיב את הפעילות הזו למרחב, ולתמוך ביכולתו של החבל למשוך את המטיילים והתיירים ולפתח עסקים ביישובים ובערים שיהנו מפעילות זו.